

Metodika uchování genetického zdroje zvířat

Plemeno: Slezský norický kůň

Autor: Ing. Martina Kosová Ph.D., Jana Voráčková

I. PLEMENO, jeho chov a šlechtění

(1) Původ a vývoj plemene

Populace slezských noriků (dále jen SN) se utvářela, ve specifických klimatických a půdních podmínkách Slezska, v posledních cca 100 letech, a to zpočátku (období let 1900 -1950) na bázi importů originálních norických hřebců rakouské provenience (n.r.) a bavorských chladnokrevných hřebců bavorské provenience (chlb.) - pocházejících z originálních rakouských noriků.

Zpočátku tj. v letech 1900 až 1930 bylo realizováno, v různých generačních úrovních, převodné křížení pomocí výše jmenovaných norických a bavorských hřebců s klisnami domácí slezské provenience, většinou s chladnokrevným původem a později (1930 -1950) s klisnami se známým genovým základem SN v jejich rodokmenech. Souběžně v rámci tohoto celého, cca 50 - ti letého, období (1900 - 1950) byla mezi samčími a samičími produkty výše uvedeného převodného křížení realizována vzájemná plemenitba inter se, která v období 40-tých až 60-tých let nabývala postupně na intenzitě se slábnoucími importy a po jejich ukončení v 60 - sátých letech se stala základní formou plemenitby v nově vytvořené a šlechtěné populaci SN.

Kritickým obdobím chovu byla sedmdesátá a osmdesátá léta 20 století, kdy bylo snahou vyšlechtění „českého chladnokrevného koně“. Po roce 1990 byla populace chladnokrevných koní rozdělena na základě genových analýz do třech subpopulací (českomoravský belgický kůň, norik a slezský norik). Pro jednotlivá plemena byly vytvořeny Řády plemenných knih a původově nejkvalitnější část populace SN byla v roce 1996 zařazena do genetických zdrojů.

(2) Charakteristika plemene a jeho chovný cíl

Chovným cílem je chladnokrevný kůň dospívající v pěti až šesti letech věku, delšího rámce, s dobrým osvalením, využitelný v tahu pro hospodářské i rekreační účely.

Plemeno se vyznačuje dlouhověkostí, dobrou plodností, pevnou konstitucí, adaptabilitou pro různá prostředí a dobrou krmitelností.

Pracovitý a dobře ovladatelný kůň přiměřeného temperamentu, dobrého charakteru, dobře živitelný, nenáročný, pohyblivý, s pravidelnými a prostornými chody.

Hlava je dlouhá, suchá s oválnou očnicí, přiměřeně mohutná, jasně zřetelné kontury, možný mírný klabonos. **Krk** je výše nasazený, přiměřeně dlouhý až delší, klenutý, často s méně výrazným **kohoutkem**. **Bedra** musí být pevná dlouhá a dobře navazující. **Zád'** je delší mírně skloněná dobře osvalená. **Hrudník** oválný, hluboký, široký, středně dlouhý až dlouhý. **Hřbet** je dlouhý, ale pevný, dobře osvalený. **Končetiny** jsou silné, klouby a šlachy výrazné a suché. Dobře úhlovaná delší a strmější **lopatka**. **Postoj** musí být pravidelný, na zadních končetinách je možný mírný hákovitý postoj. Přiměřeně dlouhé a správně úhlované **spěňky**. **Kopyta** jsou pevná, pružná a dobře utvářená.

Slezští norici jsou převážně ryzáci až tmaví ryzáci, v menší míře hnědáci až tmaví hnědáci, omezeně vraníci a nevybělující bělouši. Výskyt bílých odznaků na hlavě a končetinách. Dle historického vývoje je možné i jiné zbarvení.

Standard plemene při zápisu do PK, základní tělesné rozměry:

	Hřebci (2,5 roku)	Klisny (3 roky)
Kohoutková výška hůlková (cm)	155-165	154-164
Obvod hrudi (cm)	190	195
Obvod holeně (cm)	23	22

KVH u tříletých klisen je maximálně 167 cm.
KVH u tříletých hřebců je maximálně 170 cm.

(3) Důvod zařazení plemene do Národního programu a jeho specifické vlastnosti

Slezský norik je chladnokrevný kůň vyznačující se dlouhověkostí, dobrou plodností, pevnou konstitucí, adaptabilitou pro různá prostředí a dobrou krmitelností.

Slezský norik je plemenem schopným celodenní práce v tahu, přizpůsobivým v různých podmínkách práce a intenzitě výkonu. Je schopen pracovat pod odborným vedením s různými kočími, i po náročné práci se rychle a dobře zotavuje.

(4) Hlavní zásady šlechtění plemene

V rámci ČR je zřízena jedna PK pro plemeno SN. Nositelem PK je uznané chovatelské sdružení (dále jen UChS), které je k činnosti oprávněno Ministerstvem zemědělství ČR. V současnosti je UChS Asociace svazů chovatelů koní ČR, o.s.

Pro řízení PK SN je stanovena Rada plemenné knihy, která je pětičlenná, její členy na základě zvolení valnou hromadou navrhuje předsednictvo Svazu chovatelů chladnokrevných koní, z. s. ke schválení a jmenování prezidiu UChS.

Koně mohou být zapsáni do plemenných knih tehdy, budou-li zhodnocena následující kritéria:

a) Původ

Při jeho posuzování se upřednostňují jedinci s rodiči a dalšími předky zapsanými do plemenných knih.

b) Posuzování exteriéru

Exteriér je hodnocen měřením vyjmenovaných tělesných měř a posuzován pomocí lineárního popisu a bodového hodnocení celými čísly v rozsahu 1 – 10 bodů.

Posuzuje se plemenný typ, pohlavní výraz, tělesná stavba, korektnost a pravidelnost chodů, jejich prostornost a celkový soulad. Míry při zápisu hřebců a klisen do plemenných knih musí dosahovat standardu plemene. Přesáhnou-li uvedené maximální rozměry, nemůže být jedinec zapsán do PK. Přesáhnou-li uvedené maximální rozměry, nemůže být jedinec zapsán do PK, je evidován v plemenném registru.

Čistokrevní jedinci nezapsaní do plemenné knihy jsou evidováni v plemenném registru. Klisny splňující podmínku původu mohou být připuštěny hřebci SN a jejich potomstvo může být zapsáno do PK v případě splnění výše uvedených podmínek.

c) Posouzení vlastností

Posuzuje se charakter, temperament, konstituce, krmitelnost, pracovní ochota a učenlivost, a užitkové vlastnosti při zkušebních disciplínách.

Klisny

Do PK klisen jsou zapisovány průběžně jednotlivé klisny po splnění specificky daných podmínek stanovených ve směrnících RPK, splnění ustanovení ŠP a zkušebního řádu a řádu plemenné knihy SN, pokud nebyly na základě rozhodnutí majitele z PK individuálně vyloučeny. Klisny jednou vyloučené mohou být znovu zapsány.

Podmínkou pro zařazení klisny do PK je minimální hodnocení typu a pohlavního výrazu a tělesné stavby na úrovni nejméně 6 bodů a hodnocení dílčích znaků tělesné stavby na úrovni nejméně 5 bodů.

Hřebci

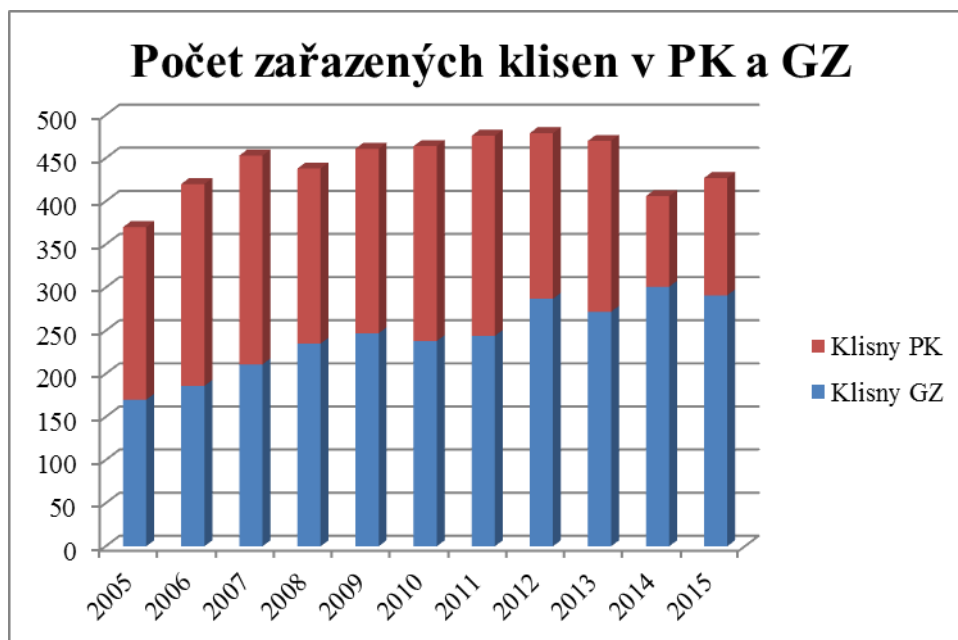
Do PK hřebců se zapisují hřebci po splnění specificky daných podmínek stanovených ve směrnících RPK, splnění ustanovení ŠP, zkušebního řádu a tohoto řádu, nařízení RPK a přihlášením hřebce k plemenné knize a předložením potvrzení o původu. Hřebec je do PK hřebců zapsán na základě Zápisu o výběru plemenného hřebce a jeho zápisu do PK.

(5) Rozsah a stav populace plemene a jeho genetický zdroj

Z pohledu udržitelnosti populace je současný stav stabilizovaný a přetrvává situace, kdy důležitým motivačním prvkem pro chovatele je i možnost čerpání dotací.

Přehled výchozího stavu populace plemene SN- rok 2016

	Plemenní hřebci	Plemenné klisny v GZ	Plemenné klisny v PK	Počet chovatelů
2016	49	350	478	348

Nárůstu populace naopak nesvědčí její roztržitost, ale především snižování poptávky po koních v lesním hospodářství způsobené konkurencí moderních technologií. Existují pouze tři chovy s počtem pěti a více chovných klisen. To přináší negativa především v managementu chovu a realizaci přípravných plánů. Nicméně z pohledu dlouhodobé udržitelnosti, je tento jev spíše pozitivní.

Struktura chovu z hlediska počtu chovných jedinců na jednoho chovatele

ks	majitel	okres	kraj
21	Vítkovská zemědělská s.r.o.	Opava	MSL
7	Ing. Calta Tomáš	Pvých	PHA
7	Turčín Antonín	Ostr	MSL
5	Holman Radek	RnK	KVH
5	Jandrt Vlastimil	Šum	OLM
5	Svoboda Josef	RnK	KVH
1-4	342 majitelů		

Počty zapouštěných klisen v rámci čistokrevné plemenitby se pohybují v posledních deseti letech kolem 150. Ustálené procento čistokrevné plemenitby je důsledkem finanční podpory genetických zdrojů. Intenzita plodnosti (počet živě narozených potomků na počet zapuštěných samic) je na dobré úrovni 58,33%.

Liniová skladba populace SN

V současnosti v chovu působí plemenní hřebci 9 linií (celkem 43 hřebců). 2 linie lze označit za málopočetné (2500 Ritz Vulkan VIII, Randolf) a 2 za ohrožené (2526 Hollriegel, 2934 Hubert Nero IX), zde zbývá vždy jeden poslední zástupce. Linie Randolf není původově zcela typickou slezskonorickou linií. Její zástupci jsou však charakteristikou velmi typičtí a splňují parametry chovného cíle SN, čímž potvrzují správnost rozhodnutí o zařazení linie mezi SN. Rozdělení plemen N a SN na dvě zcela samostatné a vzájemně se neovlivňující populace je dlouhodobý cíl a posouzení existence specifických vlastností linií tomu může výrazným způsobem pomoci.

Lze uvažovat o obnovení linie 41 Norbert, která v chovu SN zanikla vlivem snahy o šlechtění českého chladnokrevníka, ale poslední dva pokračovatelé jsou v současnosti zařazeni v chovné populaci norického koně.

V zájmu zachování existujících linií bude hlavní snahou Rady plemenné knihy doporučovat odchovnáky k výkupu právě hřebečky ohrožených a málopočetných linií a dále linií s nejvyšším věkovým průměrem hřebců.

Rodinová skladba populace SN

V Řádu plemenné knihy je vyjmenováno celkem 59 původních zakladatelek rodin. V současné populaci je zachováno celkem 36, z nichž 11 lze považovat za ohrožené (pouze 1-3 zástupkyně v rodině, celkem 17 klisen). Z celkového počtu 427 klisen zapsaných v PK jich 255 přísluší k některé z málopočetných původních rodin.

V zájmu udržení rozmanitosti v plemeni je důležité zachování současného počtu rodin. Jediným vhodným prostředkem je individuální přípařovací plán pro vzácné klisny a rozšíření rodinové základny.

Systém chovu slezského norika je založen na chovu u privátních chovatelů a držení státních hřebců Zemskými hřebčinci (Písek, Tlumačov).

Úroveň inbreedingu v aktuální populaci (koeficient vzájemné příbuznosti jedinců) je 1,694. Dlouhodobě se daří hodnotu $F(x)$ udržovat na této poměrně nízké úrovni. Z výše uvedeného vychází i aktuální přípařovací plán, který zohledňuje především zachování málo početných linií při nízkém koeficientu příbuznosti ($F(x)$ do 1,553). Přípařovací plán bude nadále sestavován zejména na základě koeficientu příbuznosti.

Cílem je dosáhnout stavu minimálně 5 hřebců v každé linii a minimálně počtu 10 klisen v rodině.

II. GENETICKÝ ZDROJ, jeho chov a šlechtění

(1) Kritéria pro zaevidování zvířete jako genetického zdroje

Jako GZ jsou považováni jedinci, kteří:

- byli do GZ zaevidováni do roku 2005 včetně
- jsou od roku 2006 „čistokrevnými zvířaty“ – „čistokrevným zvířetem“ se rozumí jedinec s minimálním podílem 87,5 % genů předmětného plemene (ve 3. generaci předků je možný jeden předek jiného, nebo neznámého plemene)
- jsou zapsáni v Plemenné knize
- absolvují a splní stanovená kritéria zkoušek výkonnosti
- svými parametry tělesných znaků odpovídají standardu plemene

Podmínky zaevidování **jedinců, kteří nesplňují podmínky šlechtitelského programu**, budou vždy stanovovány individuálně na základě spolupráce národního koordinátora a Rady plemenné knihy slezského norika. Obecně však musí být dodržena následující pravidla:

Hřebci

- zařazení do plemenitby na dobu 4-5 let, individuální přípařovací plán, výběr klisen dle konkrétní situace a potřeby zlepšení diverzity plemene.
- Potomstvo, které může být zařazeno do PK musí splňovat veškerá kritéria šlechtitelského plánu.

Klisny mohou být zařazeny do PK a zaevidovány jako GZ na základě spolupráce koordinátora a RPK SN i v případě nedodržení podmínek ŠP (například klisny, které ze zdravotních důvodů neabsolvovali výkonnostní zkoušky – týká se pouze geneticky významného materiálu). Prioritou však zůstává, aby klisny splnily podmínky ŠP i později než při zařazení ve třech letech.

Závažné nedostatky, pro které nemůže být konkrétní zvíře zaevidováno

Jedinec, který splňuje podmínky pro zaevidování jako GZ z hlediska původu, vlastností exteriérových a výkonnostních, nemůže být evidován jako GZ v případě prokázané dědičné vady. Jedná se zejména o situace, kdy je prokázána letní vyrážka. Hodnotitelé při zápisu koní do plemenitby jsou povinni zapsat do popisu koně viditelné projevy letní vyrážky. U hříbat popisovaných pod klisnou jsou evidovány příznaky letní vyrážky u matky.

(2) Dokumentace a evidence genetického zdroje

V rámci populace SN je genetický zdroj elektronicky evidován plemennou knihou SN. Jedinec, uznaný jako GZ, je PK SN označen jako GZ v Ústřední evidenci koní ČR (datum zaevidování do GZ, event. datum vyřazení z GZ).

(3) Odlišnosti ve šlechtění genetického zdroje

Jedinci evidovaní jako GZ jsou součástí šlechtitelského programu, jehož podmínky jsou uvedeny v kapitole (4).

(4) Zařazení vlastníka genetického zdroje do Národního programu

Národní program je nediskriminační a otevřený, jeho účastníky mohou být fyzické i právnické osoby a veřejnoprávní organizace, uchovávající genetický zdroj.

Žádosti o zařazení nového účastníka Národního programu zvířat musí být doporučeny určenou osobou a doručeny MZe každoročně nejpozději do 31. července. Žadatel může být nově zařazen jako účastník v roce podání žádosti.

Chovatel se předem seznámí s metodikou uchování daného plemene a zváží své technologické možnosti, personální kapacity a další okolnosti nezbytné pro komplexní dodržování této metodiky. Chovatelské podmínky (ustájení, výživa, ošetřování) musí umožňovat v plné šíři projev genotypu.

Neplnění příslušných ustanovení zákony, vyhlášky a platné Metodiky je považováno za závažné nedostatky, které vedou k vyřazení chovu z GZ (z Národního programu).

(5) Základní povinnosti vlastníka genetického zdroje při práci s GZ zvířete

Po zaevidování zůstává jedinec genetickým zdrojem doživotně. V případě nesplnění podmínek metodiky může být omezena možnost finanční podpory tohoto zvířete.

Hřebec

Hřebec zaevidovaný jako GZ může být po dobu evidování v NPGZ využíván výhradně v rámci čistokrevné plemenitby SN.

Majitel je povinen předvést hřebce k přehodnocení v jeho 7 letech a mimořádně na výzvu RPK.

U hřebců ohrožených linií je prioritou jejich umístění na stanice s největší možností připouštění. Majitelé hřebců evidovaných jako GZ jsou povinni spolupracovat s RPK dle dohodnutých podmínek.

V případě prokázání letní vyrážky, nebo jiné geneticky podmíněné vady, musí být hřebec vyřazen jak z genetického zdroje, tak z plemenitby. Potomstvo bude pak sledováno individuálně, dle doporučení RPK.

Klisny musí být reprodukčně aktivní. Klisna evidovaná jako GZ může být po dobu evidování v NPGZ zapouštěna výhradně hřebci evidovanými jako genetický zdroj.

Připářovací plán

Chovatelé budou každoročně seznámeni s připářovacím plánem, který bude sestavován zejména na základě koeficientu příbuznosti a s ohledem na stabilizaci optimálního zastoupení plemenných zvířat v jednotlivých liniích, případně rodinách. Připářovací plán bude k dispozici elektronicky na webových stránkách SCHCHK, z.s., nebo ASCHK.

Dle každoročně upravovaných dotačních podmínek, budou přednostně podporováni chovatelé dodržující stanovený připářovací plán.

Povinnosti vlastníka GZ zařazeného do Národního programu

- chránit genetický zdroj zvířete
- hodnotit genetický zdroj zvířete způsobem a v rozsahu stanoveném vyhláškou a předávat výsledky hodnocení určené osobě
- předat určené osobě na její písemnou výzvu vzorek genetického zdroje zvířete, který se u něho nachází; společně se vzorkem genetického zdroje zvířete je účastník Národního programu povinen předat údaje o tomto genetickém zdroji, s výjimkou údajů, které tvoří předmět jeho obchodního tajemství
- v případě ohrožení genetického zdroje zvířete tuto skutečnost neprodleně oznámit určené osobě
- umožnit odběr semene plemenného hřebce za účelem kryokonzervace (smlouva o zajištění činnosti)
- umožnit na požádání koordinačního pracoviště odběr biologického materiálu (krev, chlupy, somatické tkáně) podle platné vyhlášky o genetických zdrojích zvířat
- vést a každoročně poskytovat údaje o genetickém zdroji podle platné vyhlášky o genetických zdrojích zvířat

Účastník NP zaznamenává následující údaje a neodkladně je předává v průběhu roku subjektu pověřenému vedením plemenné knihy:

Majitel klisny:

- výsledek zapuštění klisny, resp. hlášenka o narození hříběte (datum narození hříběte, pohlaví hříběte)
- datum úhynu nebo nutné porážky samotné klisny v GZ
- potvrzení od veterinárního lékaře o zmetání klisny po 8. měsíci březosti, o mrtvě narozeném hříběti, o úhynu nebo utracení hříběte

Majitel/držitel plemenného hřebce:

- vede připouštěcí rejstřík
- informuje o dědičně podmíněných zdravotních problémech, o reprodukčních obtížích

Postup předání vzorku biologického nebo genetického materiálu s příslušnou dokumentací dle § 14 f, odst. 1, písm. d) plemenářského zákona.

Poskytnutí vzorku na vyžádání koordinačního pracoviště se uskuteční po předchozí dohodě s chovatelem o podmínkách a termínu odběru, osobě zajišťující odběr, a o způsobu předání odebraných vzorků, na základě písemné Dohody o poskytnutí vzorku.

Koordinační pracoviště zároveň poskytne potřebný materiál a instrukce ke způsobu označení, ošetření a doručení vzorků a následně potvrdí příjem.

(6) Kryokonzervace

Cílem je především odběr a zmrazení spermatu hřebců, a to:

- přednostně u ohrožených linií - minimálně 50 – 100 inseminačních dávek od každého hřebce v ohrožené linii

- od genově nejkvalitnějších hřebců těchto linií, 100-150 inseminačních dávek od hřebce.

- od každého hřebce zařazeného do plemenitby 50 – 100 inseminačních dávek.

Uchování samičího biologického materiálu nebylo prozatím realizováno. Lze uvažovat o odběru biologického materiálu (vajíčka, embrya) geneticky vzácných klisen, na základě samostatně zpracovaného projektu.

(7) Praktická využitelnost plemene

Plemeno je význačné svou všestranností, určené především pro veškeré práce v tahu. Hlavní směr využití je v tahu břemen, převážně v lesnictví a zemědělství. Uplatnění nachází u drobných farmářů, kde plní funkci jako kůň pracovní i rekreační. Dalšími možnostmi využití je například hiporehabilitace a využití jezdecké, zejména v agroturistice, sportovní využití především v soutěžích pro chladnokrevné koně.

(8) Současné problémy plemene a očekávaná budoucí rizika

Nízká úroveň selekce

V důsledku malého počtu zvířat zařazovaných do plemenitby, lze říci, že selekce je na velmi nízké úrovni. Na svodech i výkonnostních zkouškách jsou hodnocena všechna tři chladnokrevná plemena dohromady, čímž je možnost zhodnocení jedince SN ještě nižší. Částečným řešením je tedy srovnávat zařazované slezské noriky na jednom místě a stejně tak posuzovat jejich výkonnostní vlohy. Nejde o to vybírat nejlepší zvířata z hlediska užitečnosti, ale objektivně selektovat zvířata výrazně podprůměrná a nedostatečná.

Provázání populace norického koně a slezského norického koně

Populace jsou stále úzce propojeny jak z hlediska původů, exteriéru a samozřejmě využitelnosti. Do současnosti bylo možné klisny norického koně zapouštět hřebci slezského norika, přičemž potomek byl považován za čistokrevného norického koně. Postupně jsou vyřazováni hřebci SN s možností působení v plemenné knize norika. Pro objektivní rozdělení obou populací bude nutná kompletní původová analýza, analýza exteriéru a molekulárně genetická analýza.

Letní vyrážka

Narůstajícím problémem poslední doby je častější výskyt letní vyrážky. Její příznaky budou evidovány a jedinci s prokázaným výskytem nebudou zařazováni, potažmo budou z plemenitby vyřazeni. Náchylnost k letní vyrážce lze prokázat pomocí molekulárně genetické analýzy.

Níže uvedené problémy jsou zejména odrazem koncepčních nedokonalostí v systému chovu SN. Prvním krokem k jejich vyřešení, je profesionalizace vedení chovu. Prozatím je chov veden na základě dobrovolnosti a členství v Radě PK je dáno zvolením jejich členů valnou hromadou Svazu chovatelů N, SN a ČMB.

Odchovny chladnokrevných hřebečků

Je nutné do odchovny zařazovat minimálně 5 hřebečků SN v ročníku. Srovnávání růstových schopností a vývinu napříč třemi chladnokrevnými plemeny postrádá význam. I zde se projevuje nízká úroveň selekce, zejména z důvodu malého počtu zařazovaných hřebečků v rámci jednotlivých plemen. Nicméně v současnosti jde o jediný způsob porovnání hřebečků v daném prostředí a úrovni výživy.

V této souvislosti je vhodné uvažovat i o **pastevním odchovu klisniček v odchovnách**. Zabezpečuje harmonický vývin daných jedinců (klisniček) jak po stránce výživy, tak po stránce zdravotní, kondiční a konstituční a poskytuje informace využitelné při šlechtění plemene. Pastevně odchované klisničky dávají dobrý základ pro chov kvalitních chovných klisen v zemském chovu. Vhodnou podporou je úhrada 40 – 50% nákladů na krmný den.

60 denní test chladnokrevných hřebců

Selekčním kritériem je samotný výběr do testu a následná možnost vyřazení hřebce dle ŘPK SN. Údaje získávané z průběhu testu jsou víceméně neporovnatelné a pro šlechtitelskou práci nemají významný vliv. V nastaveném systému jde vlastně o šedesátidenní přípravu k výkonnostním zkouškám. Stejně jako u odchoven hřebečků jde však v současnosti o jedinou možnost porovnání hřebců s podobným výkonnostním zaměřením ve stejných podmínkách.

Projekt, který se bude zabývat alternativou 60denního testu a výkonnostních zkoušek by proto měl vzít v úvahu hledisko porovnání hřebců ve stejných podmínkách, dále pozdější tělesnou dospělost SN (současné VZ probíhají ve věku 2,5 let), a zejména podmínky a možnosti vyřazení hřebců po hodnocení.

Zápis klisen do PK

V současné praxi jsou všechny klisny do PK zapisovány na základě hodnocení inspektory Equiservis Konzulent s. r. o. Zásadním nedostatkem tohoto systému, je hodnocení všech plemen (včetně teplokrevných, pony a dalších) na svodu bez rozdílu, jedním hodnotitelem. Pro porovnatelnost hodnocení exteriéru tříletých klisen je žádoucí, aby klisny hodnotil při zápisu minimálně jeden člen RPK, nebo existovala osobnost šlechtitele, viz. níže. Při zápisu je nutné upřednostnit vyjádření typu plemene SN před líbivými projevy exteriéru.

Výkonnostní zkoušky klisen

Tříleté chladnokrevné klisny plemen N SN a ČMB jsou hodnoceny na výkonnostních zkouškách bez ohledu na plemennou příslušnost. Hodnotí je zpravidla tříčlenná komise složená z členů Rad PK všech tří plemen. Z tohoto důvodu jsou výsledné známky odrazem spíše složení komise a

skladby skupiny zúčastněných klisen, než výkonu jedince. Žádoucí je hodnocení klisen SN při jedné výkonnostních zkouškách a pouze členy rady PK SN.

Šlechtitel

Osobnost šlechtitele, tedy jedné osoby zodpovědné za chov plemene SN, je dlouho diskutovanou záležitostí. Jeho úkolem by bylo zejména zhodnocení celé populace jako celku a následně i předvýběr hříbat (zejména hřebečků) určených pro zařazení do chovu. Hodnocení exteriéru a následně výkonnosti by bylo oproštěno od velké chyby vzniklé z různých pohledů mnoha hodnotitelů. Stejně tak měření tělesných rozměrů je výrazně ovlivněno osobou hodnotitele.

Motivace chovatelů

Posuzování vlastností, pro které bylo plemeno SN vyšlechtěno, je možné během výkonnostních zkoušek a dále při soutěžích chladnokrevných koní. Cílem pro další období je výrazné zvýšení úrovně těchto soutěží a tím i motivace chovatelů ke zvyšování úrovně posuzování koní. Bohužel neexistuje zde trh, který by ohodnotil výkonnostně kvalitnější a zejména prověřenou část populace, případně její potomstvo.

Dotačními pravidly lze chovatele přimět k respektování připravených plánů sestavených zejména na základě koeficientů příbuznosti a případně za účelem rozšíření méně početných linií, případně rodin.

Provázanost chovu SN s praktickým uplatněním

Uplatnění slezských noriků je především v potažních pracích při přibližování dřeva. Většina profesionálních kočů, kteří se touto prací živí bohužel nevyužívá čistokrevné chladnokrevné koně. Slezský norik je v tomto počtu zastoupen mizivým procentem. Většina chovatelů SN není zároveň profesionálním kočím a nevyužívá koně pravidelně pro účel, ke kterému byli vyšlechtěni. Chybí tedy propojení chovatelské organizace s možností odbytu nachovaných koní do oblasti, kde je jejich původní a hlavní využití. Řešením může být zřízení spolupracující profesní organizace, zintenzivnění informovanosti uživatelů chladnokrevných koní a zdůraznění vlastností, kterými slezský norik předčí křížence a dovážená plemena. Prvním krokem je zmapování využití chladnokrevných koní v lesním hospodářství.

Vzdělávání

Pro všechny výše uvedené problémy a koncepční řešení je v první řadě důležité vyřešit kvalitní vzdělávání na úrovni chovatelů, posuzovatelů, cvičitelů a rozhodčích. Ve spolupráci s dalšími organizacemi je nutné vyřešit a stanovit vzdělání kočů (tedy uživatelů chladnokrevných koní), kteří mohou poskytnout i důležitou zpětnou vazbu pro šlechtitelskou práci.

(9) Návrh opatření na eliminaci rizik a řešení aktuálních problémů

Pro řešení většiny výše uvedených problémů je nutné znát výchozí stav populace, která nebyla komplexně posouzena již řadu let. Jedná se především o analýzu exteriérovou, podloženou molekulárně genetickými analýzami.

Aktualizovaný Řád plemenné knihy již počítá například s problémem letní vyrážky a předpokládá účast člena rady při zápisu klisen do plemenné knihy. Zohledňuje i pozdější dospívání SN a nově zavádí přehodnocení plemenných hřebečků v sedmi letech. Prozatím však neřeší inovaci 60 denního testu. Současné personální obsazení v testačním zařízení jsou vyhovující, nicméně RPK bude do budoucna uvažovat o možnostech posouzení a zařazení starších hřebečků.

Plán řešení současných problémů jako výchozí body pro samostatné projekty

Nízká úroveň selekce	Samostatné hodnocení SN	Rok 2017- vytipování 2 VZ klisen a možnost pro chovatele zúčastnit se. Další ročník povinné VZ pro klisny SN (2-3 místa)
Provázání populací NxSN	Analýza původová, exteriérová a molekulárně genetická	Rok 2017- 2018 zmapování populace z hlediska původu a exteriéru, popis linií a rodin
Letní vyrážka	Důsledné sledování a monitoring	Od roku 2017 vyřazování zvířat s prokázanou LV z chovu
Odchovny	Úprava podmínek výběru hřebčků, vytvoření smluv se státními hřebčinci	
60 denní test	možnost zařazení hřebců v pozdějším věku (týká se pouze jedinců v ohrožených liniích)	60ti denní test s individuálními podmínkami určenými RPK
Zápis klisen do PK a výkonnostní zkoušky klisen	Zápis klisen SN při stanovených VZ. (rok 2017). Vybraná místa VZ pro SN klisny.	Inspektor společně s členy RPK SN (2017)

Vytvoření chovného genetického jádra ve vybraném chovatelském zařízení k udržení krevní diverzity

Původově nejčistší klisny (například zástupkyně málopočetných rodin) je třeba sledovat a zajistit jejich aktivní využití v plemenitbě.

Praktickým řešením je vytvoření chovného genetického jádra ve vybraném chovatelském zařízení. Projekt navrhuje vytvoření chovného stáda například v zemských hřebčincích bude vycházet ze zajištění finančních prostředků pro výkup klisen a provoz vybraného chovatelského zařízení. Dále bude zpracován individuální přípařovací plán pro chovné stádo a výběr nejvhodnějšího hřebce, případně využití inseminačních dávek. Samčí potomstvo tohoto přípařování by z vybraných matek vracelo cennou chovatelskou krev zpět do zemského chovu. Velikost chovatelského jádra by činila 10 – 12 klisen.

(10) Postup v případě nutnosti regenerace plemene

Regenerační proces musí být nastaven v závislosti na aktuální situaci v ohrožené (vymírající) populaci a vzhledem k příčině krizového stavu v populaci.

Dnes je možné tradiční šlechtitelskou práci kombinovat s moderními biotechnologiemi (využití inseminace zmraženým spermatem, embryotransfer) a s novými poznatky v oblasti genetiky (odhad plemenné hodnoty, genomická příbuznost).

Vzhledem k výše uvedené existenci provázanosti norické populace a populace slezskonorické lze v prvním kroku uvažovat o využití jedinců plemene norik chovaného v ČR.

- možnost dočasného otevření plemenné knihy pro plemenného hřebce fylogeneticky příbuzného plemene (norika) a jeho přípuštění na předem vybrané klisny – výběr hřebce i sestavený přípařovací plán musí být odsouhlasen Radou plemenné knihy SN

V současnosti je uvažováno o obnově některých původních linií SN, jejichž pokračovatelé (uznaní plemenci) jsou již jen v populaci N. Tyto projekty, však vyžadují kompletní analýzu vlastností linií a oprávněnosti jejich sledování.

III. ZÁVĚR

(1) Rozsah působnosti metodiky a období její platnosti

Metodika je závazná pro všechny chovatele genetického zdroje – příjemce podpory z dotačního titulu B.1.10 - slezský norik a pro pracovníky příslušného uznaného chovatelského sdružení, administrativních a řídicích orgánů Národního programu v rozsahu jejich aktivit s genetickým zdrojem slezský norik.

(2) Popis projednání metodiky a způsob pro schválení případných změn

Metodika byla projednána na Valné hromadě Svazu chovatelů chladnokrevných koní 20. 3. 2016 a odsouhlasena Radou plemenné knihy SN 6. 4. 2016.

Změny metodiky v případě potřeby navrhne garant plemene nebo koordinační pracoviště, a budou projednávány za účasti zástupce UCHS, garanta plemene a koordinačního pracoviště VÚŽV a MZe.

(3) Podpisy zpracovatelů a schvalujících osob

Ing. Martina Kosová, PhD., Jana Voráčková